

DEMOGRAFIE NA INTERNETU

V uplynulých letech jsme začali průběžně zařazovat ve Zpravodaji ČDS informace o možnostech, které poskytuje internet pro získávání demografických dat o obyvatelstvu České republiky a dalších zemí. Proto s radostí oznamujeme, že od dubna 2005 je zájemcům o demografickou problematiku a otázky spojené s populačním vývojem v jeho širokých souvislostech k dispozici Demografický informační portál *Demografie.info* (www.demografie.info). Vydavatelem portálu je občanské sdružení – Demografické informační centrum. Portál řídí redakční tým složený ze zástupců nastupující generace demografů. Jejich cílem je vytvářet periodikum s obsahem zajímavým jak pro specialisty tak pro širokou veřejnost (tj. i osoby, které „zabrousí“ na portál zcela náhodně). Obsah i struktura portálu zajišťují jednak rychlou informaci o aktuálních událostech spjatých s populačním vývojem či s oborem, ale také delší zasvěcené informace o vybraných tématech. A tak kromě oddílů „Aktuality“, „Analýzy a komentáře“, „Reportáže“, „Rozhovory“, „Výzkum“ a „Recenze“ obsahuje i část „O demografii“, kde zájemce nalezne stručné informace o demografických procesech, ukazatelích či definice vybraných pojmů. Sympatický je záměr představit na svých stránkách postupně populační vývoj jednotlivých zemí, případně upozorňovat na specifika populačního vývoje širších regionů. Portál odkazuje na další internetové adresy, kde lze čerpat informace o obyvatelstvu, v tom především na www stránky českých institucí a některých institucí mezinárodních. Ambice redakčního týmu jsou tudíž sympatické a třebaže některé rubriky nejsou zatím plně zaplněny, svědčí o zaujetí pro věc. 15. prosince 2005 byl na portále uveřejněn příspěvek Alexandry Bábíčkové o pracovní neschopnosti. Vzhledem k jeho aktuálnosti ho se souhlasem autorky v poněkud zkrácené formě přebíráme.

PRACOVNÍ NESCHOPNOST Z POHLEDU ZDRAVOTNICKÉ STATISTIKY

Problematika pracovní neschopnosti (PN) je z pohledu hodnocení vývoje v čase zajímavá především ze dvou důvodů. První by se dal označit jako zdravotní a souvisí se zdravotním stavem zaměstnanců v návaznosti na pracovní činnost, prostředí, bezpečnost a hygienu práce apod. Tento zdravotní aspekt je také úzce provázán s legislativou v oblasti nemocenského pojištění. Druhý pohled je ekonomický a vztahuje se k důsledku nepřítomnosti dočasně pracovní neschopných v zaměstnání, ke snížení tvorby zdrojů, k čerpání fondu nemocenského pojištění a k nákladům na zdravotní péči. Já se ve své práci zaměřím především na aspekt první, tedy zdravotní.

Sledovaným obdobím této analýzy jsou léta 1995-2004, přičemž 1. ledna 2004 vstoupil v platnost zákon č. 421/2003 Sb., kterým došlo ke změnám v nemocenském pojištění (např. snížení procentní sazby nemocenského za první tři dny pracovní neschopnosti z 50 % na 25 % denního vyměřovacího základu). Tyto změny i fakt, že v roce 2004 nebyla v ČR žádná chřipková epidemie, měly značný vliv na snížení počtu případů a dnů pracovní neschopnosti.

Informace o pracovní neschopnosti shromažďují v České republice tři rezorty: Český statistický úřad (ČSÚ), Česká správa sociálního zabezpečení (ČSSZ) a Ústav zdravotnických informací a statistiky České republiky (ÚZIS ČR). Následující analýza

vychází především z publikace *Ukončené případy pracovní neschopnosti pro nemoc a úraz*, kterou každoročně vydává ÚZIS. Při zpracování této publikace vychází ÚZIS ČR z dat ČSSZ (Potvrzení pracovní neschopnosti).

Základní ukazatele pracovní neschopnosti jsou: počet případů pracovní neschopnosti a průměrný počet nemocensky pojištěných osob. Počet ukončených případů pracovní neschopnosti klesal až do konce devadesátých let, pak se ustálil a k dalšímu výraznému poklesu došlo až v důsledku legislativních změn v roce 2004. Průměrný počet nemocensky pojištěných osob se od roku 1997 snižoval po celé sledované období. Ke snížení počtu nemocensky pojištěných osob dochází především v důsledku zvyšování nezaměstnanosti, zvyšování počtu studentů starších než 26 let, kteří nejsou sice ekonomicky aktivní ale nejsou ze zákona nemocensky pojištěni, a dále také i tím, že se lidem s živnostenským listem v roce 1994 umožnilo, aby se nemocensky pojišťovali dobrovolně, což vedlo ke snížení počtu pojištěných živnostníků. Celkový průměrný počet nemocensky pojištěných osob v průměru klesal o 1,6 % ročně.

Tabulka 1. Počet případů pracovní neschopnosti na 100 000 pojištěnců podle pohlaví, vybrané roky

Pohlaví	1995	1998	2000	2002	2004	Index		
						1998/95	2002/95	2004/95
Muži	92 561	72 614	80 991	76 457	59 142	78	83	64
Ženy	106 760	83 625	88 289	83 945	65 359	78	79	61
Celkem	99 054	77 709	84 428	79 980	62 060	78	81	63

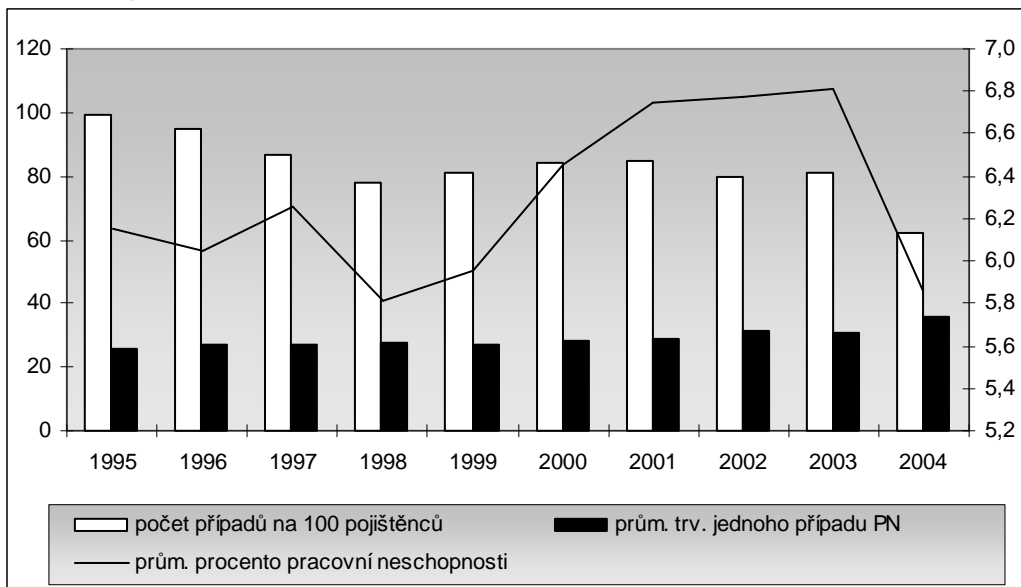
To, že klesá počet případů pracovní neschopnosti na 100 000 pojištěnců však není důkazem příznivého vývoje pracovní neschopnosti v České republice. Podíváme-li se na průměrnou délku trvání pracovní neschopnosti ve dnech zjistíme, že během celého sledovaného období rostla a rozdíl mezi rokem 1995 a 2004 představuje téměř 10 dní (tj. 38 %). Prodlužovala se tak průměrným tempem 4 % ročně. K největšímu nárůstu došlo ve věkové kategorii 30-34 let (z 23,8 v roce 2000 na 29,9 v roce 2004) a 55-59 let (44,8 resp. 57,7).

Tabulka 2. Průměrné trvání jednoho případu pracovní neschopnosti ve dnech podle pohlaví, vybrané roky

Pohlaví	1995	1998	2000	2002	2004	Index		
						1998/95	2002/95	2004/95
Muži	24,5	26,4	28,1	30,8	34,7	107	125	141
Ženy	26,9	28,4	28,8	31,8	36,6	105	118	136
Celkem	25,7	27,4	28,4	31,3	35,6	106	122	138

Na počátku devadesátých let bylo průměrné procento pracovní neschopnosti (podíl dnů pracovní neschopnosti z celkového odpracovaného počtu dnů) zhruba 4,5 - 5%. V průběhu sledovaného období vyšplhal až téměř na úroveň 7 %, neboli z každých 100 pracovních dnů se kvůli pracovní neschopnosti neodpracuje v průměru téměř 7 dnů. V roce 2004 došlo k opětovnému poklesu na zhruba 6 %, a to především v důsledku účinnosti výše zmíněného zákona.

Graf 1. Vývoj počtu případů PN na 100 tisíc pojištěnců, průměrného trvání PN a průměrného procenta PN ve sledovaném období

Popis os: levá osa - počet případů na 100 tis. pojištěnců pravá osa - průměrné % PN
 - průměrné trvání případu PN ve dnech

Obecně lze tvrdit, že při zvýšení počtu krátkodobých pracovních neschopností (např. při výskytu chřipkové epidemie) se zkracuje průměrná délka trvání jedné pracovní neschopnosti a naopak při zvýšení výskytu dlouhodobějších pracovních neschopností (např. nemoci svalové a kosterní soustavy, novotvary apod.) se průměrná délka trvání jednoho případu pracovní neschopnosti prodlužuje. Toto obecné pravidlo však nemá absolutní platnost, neboť např. v roce 2003 kdy byla chřipková epidemie, nedošlo k výraznějšímu poklesu průměrné délky trvání jedné PN. Oproti předchozímu roku došlo jen k mírnému snížení o 0,4 dne (z 31,3 na 30,9).

Dlouhodobě existují čtyři základní příčiny pracovní neschopnosti (dle diagnóz Mezinárodní klasifikace nemocí, 10. revize), a to nemoci dýchací soustavy, nemoci svalové a kosterní soustavy, poranění a otravy a nemoci trávicí soustavy, které dohromady představují zhruba 80 % všech případů pracovní neschopnosti. I přes klesající výskyt jednotlivých případů, si tato čtyři základní onemocnění uchovávají své postavení. Ukazatel pracovní neschopnosti z důvodu nemoci dýchací soustavy je vždy závislý na existenci výskytu chřipkové epidemie. Do naznačeného trendu struktury pracovní neschopnosti dle jednotlivých diagnóz se výrazně neprojevovalo ani snížení počtu pracovní neschopnosti v roce 2004 z důvodu legislativních změn. Určité ovlivnění je patrné pouze u nemocí dýchací soustavy, kde, díky neexistenci chřipkové epidemie v roce 2004, došlo ke snížení podílu této příčiny na celkovém počtu PN. Tento pokles lze vysvětlovat přecházením nachlazení, přičemž v dřívějších letech by lidé raději volili návštěvu lékaře.

Jedním z dalších důvodů prodlužování pracovní neschopnosti, který může být důsledkem nového zákona z roku 2004, je to, že lidé přecházejí onemocnění v prvotní fázi buď z finančních důvodů (nižší procentní sazba první tři dny pracovní neschopnosti) nebo z důvodu strachu ze ztráty zaměstnání. Tito lidé proto raději volí pro vyléčení dovolenou nebo chodí do práce, i když se necítí zrovna nejlépe. Takovéto přecházení a nedoléčení

nemoci se může objevit později s mnohem většími komplikacemi, než bylo prvotní onemocnění.

Tabulka 3. Struktura pracovní neschopnosti dle vybraných diagnóz v letech 1995-2004

Diagnóza	1995	1997	1998	2000	2002	2003	2004
Absolutně							
Nemoci dýchací soustavy	47 206	41 947	34 989	40 451	33 683	37 896	24 738
Nem. kosterní a svalové soust.	13 405	12 29	12 52	13 912	15 280	13 980	11627
Poranění a otravy	10 859	9 328	8 684	8 690	8 579	8 127	7 267
Nemoci trávicí soustavy	6 450	5 119	5 153	5 398	5 549	5 240	4 282
Podíl (v %)							
Nemoci dýchací soustavy	47,7	48,4	45,0	47,9	42,1	46,6	39,9
Nem. kosterní a svalové soust.	13,5	13,9	15,5	16,5	19,1	17,2	18,7
Poranění a otravy	11,0	10,8	11,2	10,3	10,7	10,0	11,7
Nemoci trávicí soustavy	6,5	5,9	6,36	6,4	7,0	6,4	6,9
Ostatní	21,3	21,0	21,5	18,9	21,1	19,8	22,8
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Problém stálého prodlužování průměrné délky pracovní neschopnosti nespočívá pouze v růstu podílu dlouhodobě léčených nemocí a úrazů na celkové pracovní neschopnosti, tendenci k prodlužování má pracovní neschopnost ve všech diagnózách (vyjma vrozených vad). Tradičně nejdelší délka připadá na těhotenství. Délka PN z tohoto důvodu vzrostla ve sledovaném období z 66,6 na 93,8 dní, což představuje růst o 62 %. O téměř polovinu vzrostla délka pracovní neschopnosti z důvodu novotvarů, téměř čtvrtinový růst byl zaznamenán u nemocí krve, krevetvorných orgánů a některých poruch mechanismu imunity, nemocí endokrinních, výživy a přeměny látek a nemocí oběhové soustavy.

Tabulka 4. Průměrné trvání 1 případu pracovní neschopnosti ve dnech podle skupin diagnóz, vybrané roky

Diagnóza	1995	1997	1998	2000	2002	2003	2004
Nemoci dýchací soustavy	15,6	16,5	16,3	16,6	17,0	16,5	17,6
Nem. kosterní a svalové soust.	38,9	39,0	38,9	42,6	45,4	48,2	53,0
Poranění a otravy	34,9	37,4	36,7	38,9	40,9	42,2	44,4
Nemoci trávicí soustavy	24,9	25,4	24,7	25,2	25,4	25,7	27,9
Novotvary	57,8	63,8	66,8	79,0	82,9	86,4	95,4
Nemoci krve, krevetvorných orgánů a některé poruchy imunity	53,2	56,8	56,9	61,0	64,0	67,3	71,4
Nemoci endokr., výživy a přeměny látek	55,7	60,2	59,9	68,9	72,7	75,2	78,0
Těhotenství, porod, šestinedělí	66,6	74,8	76,8	83,8	90,5	90,3	93,8
Nemoci nervové soustavy	46,4	46,4	47,0	51,1	55,7	59,3	64,0
Nemoci oběhové soustavy	55,6	55,7	55,9	60,0	61,6	64,6	69,4

Pokud porovnáme vývoj počtu ukončených případů pracovní neschopnosti na 100 000 nemocensky pojištěných osob na jedné straně a délku této neschopnosti na jeden případ na straně druhé je patrný zcela opačný průběh v čase. Zatímco se počet ukončených případů PN ve sledovaném období snižoval, délka pracovní neschopnosti se poměrně dynamicky prodlužovala. To znamená, že stále menší počet pracovní neschopných byl v pracovní neschopnosti stále déle. Podíl čtyř hlavních skupin diagnóz jako důvodu pracovní neschopnosti zůstává nezměněn a tvoří 80 % všech případů PN.

Alexandra Bábíčková

POPULAČNÍ HODINY PRO ROK 2005

V roce 1998 uveřejnil Libor Stloukal ve Zpravodaji ČDS č. 14 tabulku převzatou z produkce Population Reference Bureau a nazvanou Populační hodiny pro rok 1997. V té době se počet obyvatel Světa odhadoval na 5 840 433 tis. Před několika týdny dosáhl počet obyvatel naší planety dle oficiálního odhadu rovných 6,5 miliardy. Na webových stránkách PRB můžeme spatřit následující tabulku.

Ukazatel	Svět	Vyspělé země	Rozvojové země	Rozvojové země kromě Číny
Počet obyvatel	6 477 451 000	1 211 227 000	5 266 224 000	3 962 523 000
Narození za:				
Rok	137 350 692	13 453 323	123 897 369	107 874 884
Měsíc	11 445 891	1 121 110	10 324 781	8 989 574
Týden	2 641 359	258 718	2 382 642	2 074 517
Den	376 303	36 858	339 445	295 548
Hodinu	15 679	1 536	14 144	12 314
Minutu	261	26	236	205
Vteřinu	4,4	0,4	3,9	3,4
Zemřelí za				
Rok	58 556 474	12 218 416	44 338 058	35 968 297
Měsíc	4 879 706	1 018 201	3 694 838	2 997 358
Týden	1 126 086	234 970	852 655	691 698
Den	160 429	33 475	121 474	98 543
Hodinu	6 685	1 395	5 061	4 106
Minutu	111	23	84	68
Vteřinu	1,9	0,4	1,4	1,1
Přirozený přírůstek za				
Rok	78 794 218	1 234 907	79 559 311	71 906 587
Měsíc	6 566 185	102 909	6 629 943	5 992 216
Týden	1 515 273	23 748	1 529 987	1 382 819
Den	215 875	3 383	217 971	197 004
Hodinu	8 995	141	9 082	8 209
Minutu	150	2	151	137
Vteřinu	2,5	0,04	2,5	2,3
Zemřelí kojenci za				
Rok	7 422 408	87 410	7 334 998	6 899 186
Měsíc	618 534	7 284	611 250	574 932
Týden	142 739	1 681	141 058	132 677
Den	20 335	239	20 096	18 902
Hodinu	847	10	837	788
Minutu	14	0,2	14	13
Vteřinu	0,2	0,003	0,2	0,2

Porovnáme-li tabelované ukazatele za rok 1997 a 2005, zjistíme zajímavé změny. Budeme-li uvažovat průměrné počty za minutu, pak se v planetárním měřítku počet narozených snížil o 4 děti a tento úbytek jde plně na vrub rozvojových zemí (bez Číny), neboť ve vyspělých zemích se průměrný počet narozených dětí nezměnil. Také rozdíl v počtech zemřelých (o 9 více) je důsledkem zvýšení v rozvojových zemí. Dlužno připomenout, že podíl rozvinutých zemí na obyvatelstvu světa činil v roce 2005 už jen 18,7 % (klesl tak o 1,4 procentního bodu). Také k poklesu počtu zemřelých kojenců (v roce 2005 umíralo každou minutu o dvě děti méně než v roce 1997) přispívaly spíše lepší se

poměry v některých rozvojových zemích. Počet obyvatel světa se v roce 2005 zvyšoval o 150 za minutu, což bylo o 14 osob méně než před osmi lety.

Poněkud jinak dopadne přepočtení na relativní data. Z nich je patrné, že mezi vyspělými a rozvojovými zeměmi přetrvávají i dále řádové rozdíly v úrovni růstu, dané rozdílnou hladinou porodnosti a kojenecké úmrtnosti.

Ukazatel	Svět	Vyspělé země	Rozvojové země	Rozvojové země kromě Číny
Rok 1997				
hmp	23,9	11,4	27,0	30,6
hmú	9,1	10,2	8,9	9,7
hmcp	14,7	1,2	18,1	20,9
kú	58,6	8,6	63,9	70,4
Rok 2005				
hmp	21,2	11,1	23,5	27,2
hmú	9,0	10,1	8,4	9,1
hmcp	12,2	1,0	15,1	18,1
kú	54,0	6,5	59,2	64,0
Rozdíl v bodech				
hmp	2,7	0,3	3,5	3,4
hmú	0,1	0,1	0,4	0,6
hmcp	2,6	0,2	3,0	2,8
kú	4,6	2,1	4,7	6,5

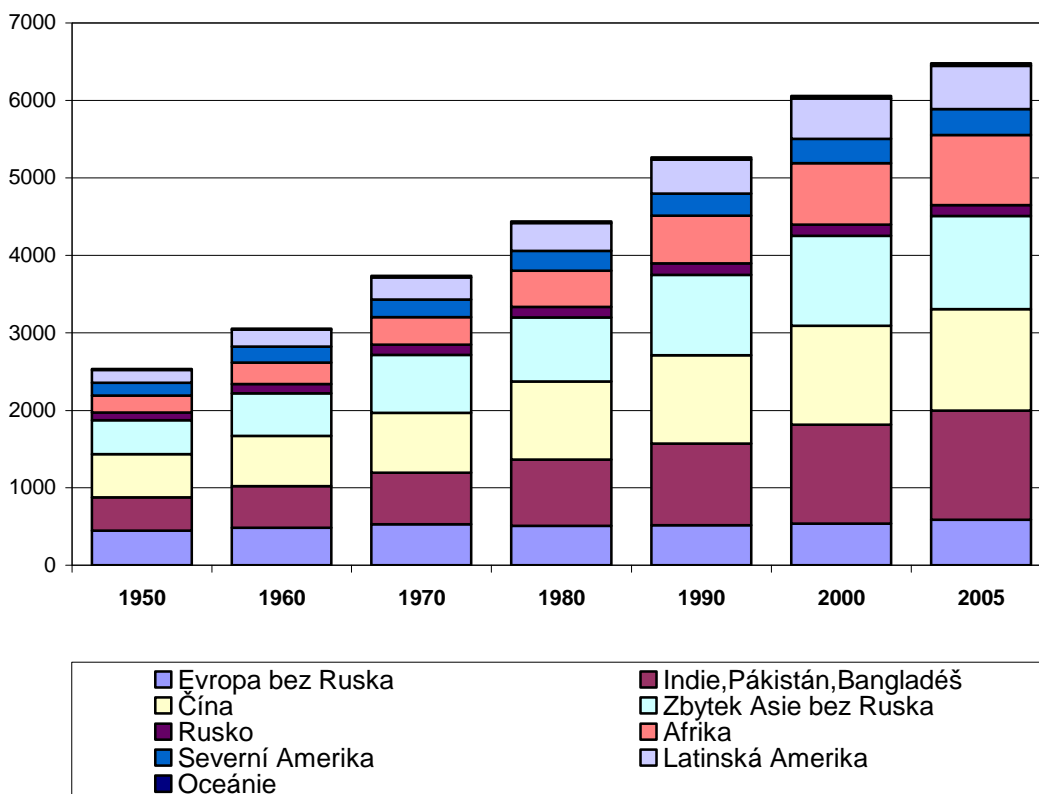
hmp – hrubá míra porodnosti

hmú – hrubá míra úmrtnosti

hmcp – hrubá míra celkového přírůstku

kú – kojenecká úmrtnost

Obyvatelstvo Světa po roce 1950 (v milionech)

Ludmila Fialová

PUBLIKACE ČESKÉ DEMOGRAFICKÉ SPOLEČNOSTI

Česká demografická společnost začala v 70. letech vydávat neperiodickou publikaci **Acta demographica**, určenou původně ke zveřejnění příspěvků přednesených na odborných konferencích a seminářích, které Společnost pořádala, zpravidla s mezinárodní účastí. V rámci této edice byly vydávány ale také monografie a posledním titulem je druhé vydání české verze Mnohojazyčného demografického slovníku. Sborníky byly a jsou jako členský tisk pro členy Společnosti zdarma, pro další zájemce za úhradu.

Acta demographica

I/1977	Populační prognózy (díl 1-2) <i>(rozebráno)</i>
II/1978	Martin Hampl - Josef Ježek - Karel Kühnl, Sociálně geografická rajonizace ČR <i>(rozebráno)</i>
III/1981	Poválečné populační trendy v Československu <i>(rozebráno)</i>
IV/1981	Dlouhodobé populační trendy v Československu <i>(rozebráno)</i>
V/1982	Migrace do velkoměst <i>(rozebráno)</i>
VI/1983	Populační vývoj v kontextu sociálního rozvoje (svazek 1-3) <i>(rozebráno)</i>
VII/1985	Migrace a osídlení v socialistických zemích (svazek 1-3) <i>(rozebráno)</i>
VIII/1988	Úmrtnost a stárnutí obyvatelstva v ČSSR. Sborník referátů přednesených na konferenci Čs. Demografické společnosti při ČSAV konané dne 28.-30.října 1987 v Liblicích <i>(rozebráno)</i>
IX/1989	Ageing of population in developed countries. International Population Conference Prague, July 4-7 1989 (svazek 1-5) <i>(rozebráno)</i>
X/1990	Le nouveau comportement démographique, le 4 ème colloque démographique Prague, le 23 et 24 novembre 1989 <i>(rozebráno)</i>
XI/1993	Zdeněk Pavlík - Alena Šubrtová, František Fajfr, život a dílo. <i>(rozebráno)</i>
XII/1994	Milan Kučera, Populace České republiky 1918-1991. <i>(rozebráno)</i>
XIII/ 1997	Antoinette Fauve Chamoux - Ludmila Fialová (eds.), Le phénomène de la domesticité en Europe, XIV ^e -XX ^e siècles.
XIV/2003	Ludmila Nesládková, Reprodukce kulturně odlišných skupin obyvatelstva jižní Moravy v novověku na příkladu křesťanů a židů
XV/2005	Mnohojazyčný demografický slovník (český svazek), 2. vydání; Překlad Zdeněk Pavlík - Květa Kalibová

P O Z V Á N K A

na diskusní večery České demografické společnosti, které se konají
v posluchárně **Z 1** Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy, Albertov 6,
Praha 2, 2. patro (lze použít výtah)
v 16,30 hodin vždy třetí středu v měsíci

18. ledna 2006

***RNDr. Tomáš Fiala, CSc., Doc. RNDr. Felix Koschin, CSc.
Ing. Jitka Langhamrová, CSc.***

***Konvergence a divergence plodnosti a sňatečnosti v České republice,
Slovensku a Rakousku***

15. února 2006

RNDr. Jan Müller

Aktuální trendy v rozmístění obyvatelstva

15. března 2006

Ing. Jaroslav Kraus, Prof. RNDr. Jitka Rychtaříková, CSc.

Atlas sčítání

19. dubna 2006

RNDr. Eva Kačerová,

Změny pracovní migrace po vstupu do EU

Vážení přátelé,

jestliže Vás některé téma zaujalo, označte si laskavě příslušný večer do diáře ještě dnes. Další pozvánku dostanete až v květnu 2006. Máte-li zájem o zveřejnění informace o publikaci, která Vás zaujala, o semináři nebo konferenci, které připravujete, zašlete ji na adresu Společnosti. Zařadíme ji do dalšího čísla Zpravodaje, případně na www stránky Společnosti, jež se nalézají na adrese <http://www.natur.cuni.cz> - přidružené organizace.

Ludmila Fialová

Zpravodaj České demografické společnosti ISSN 1213-7480. Vydává Hlavní výbor České demografické společnosti, Albertov 6, 128 43 Praha 2 (demodept@natur.cuni.cz). Redakční příprava a zabezpečení: Hlavní výbor ČDS, odpovědná redaktorka Ludmila Fialová; neprodejně. Vychází 3x ročně.